

ИЗКУСТВОВЕДЧЕСКИТЕ ТРУДОВЕ НА ДМИТРИЙ ИВАНОВИЧ РОВИНСКИ¹ И РУСКОТО И СВЕТОВНОТО КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКО НАСЛЕДСТВО².

(И ОЩЕ ПО ДИЛЕМАТА КНИГА – ЕЛЕКТРОНИКА)

Красимир Кънчев

На мен ми е все едно, гений ли си или забележителен шут, великан или джудже, разбойник, учен или самоогромотила се откачалка, направил ли си нещо забележително в живота или просто си го пропилял. Има ли от теб или за теб гравирани портрети, тогава заминавай в моя речник и залягай под съответната буква.

ДМИТРИЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ РОВИНСКИ

При проучванията ми за изображенията на земите от Североизточна България, за бита и културата на местното население, както и за събитията от руско-турските войни, в един период от 1987 г. до днешни дни бяха прегледани огромно количество миниатюри, картини, гравюри, отпечатани или публикувани в самостоятелни или събирателни статии, в книги, вестници и в перио-

дични издания главно от руски, но и от много западно европейски и балкански автори³. За съжаление поради стопанско-икономическите проблеми резултатът от тези проучвания се изрази само в една публикация с безспорен приносен характер⁴. При тези си проучвания наред с преоткриването на добре забравените стари истини, образи, портрети, снимки и всякакви други изображения, се натъкнахме и на няколко абсолютно непознати, непубликувани и непроучени свидетелства. Като лавина, това повлече след себе си и други „малки открития“, като автори на публикации „от“ и „за“ тях, преоткриване на редки и изключително ценни издания и книги, на имена и произведения на художници, на гравьори, на изкуствоведи, познати единствено в ограничен професионален кръг.

Предмет на настоящата статия се явява именно едно от тях, непознато изображение на **Търновската митрополия** от началото на XVIII век, гравирани от руския талант от епохата на Петър Велики, Алексей Зубов. Разглеждането на този въпрос породило интереса ми към издателя на репликата от това изображение, руския правист и изкуствовед Дмитрий А. Ровински. Ще се опитам да изясня съдбата на оригиналната картина, на изданията на Д. А. Ровински, на причините, довели до създаването и разпространението на това изображение. Успоредно с това се спирам и на един злободневен въпрос – за бъдещето на книгата и съвременните варианти за нейното интерпретиране, като носител на информация.

Поради широкия кръг от проблеми и въпроси и ограниченото място за една първоначална журналистическа публикация, тук се спирам главно на издателско-

книжовните от тях. Те се явяват и като своего рода встъпление за едно по-обширно и цялостно изследване, което бе започнато и представено в първоначалната си фаза на издание върху електронен носител⁵ заедно с няколко други заглавия. Бъдещите форми за публикации, особено на ценни и обширни трудове, неминуемо ще преминат през фазата на съчетано публикуване върху хартиен и електронен носител. Без да робувам, но и без да отричам схващанията за ролята и значението на книгата, намирам, че постепенно ще се наложи електронният ѝ вариант. Считам, че в най-скоро време библиотеките ни ще се превърнат в хранилища на електронни дискове, а днешният спътник на младото поколение – лаптопът, плейерът, флашката, още отсега успешно се допълват с таблетите и други нови електронни чудеса. Което в никаква степен не омаловажава и не отрича значението на книгата в нейния традиционен вариант.

Отчитайки опита си, тук предлагам и някои разсъждения (колкото и да са ограничени от непознаването в достатъчна степен на тази сфера на книгознанието) за новите форми на публикации и издания, за тяхното структуриране.

1. Считам, че най-подходящата форма за бъдещи публикации, базиращи се на ретроспекция на стари издания и свързани с тях исторически проучвания, е в съчетанието между електронен и хартиен носител.

а) Върху хартиения носител трябва да бъде отпечатан синтезиращият анализ или прочит да дадения ръкопис или издание, придружен с кратка анотация на текстовете.

б) Електронният носител е придружаващ и допълващ хартиения. Поради разширените параметри на техническите условия в него могат да се включват дори и няколко заглавия или автори. При неговото структуриране трябва да се изхожда от тематиката на включеното произведение.

2. Изхождайки от добрите стари исторически проучвания и публикации, считам, че електронните издания могат да се структурират по приблизително следния начин:

а) Основна папка, съдържаща файловете на авторските публикации, ръкописи в т.нар. “суров вид”, с автентичното им съдържание, според най-разпространените визуално-текстови електронни формати и обработващи програми – pdf, djvu, picasa и др., позволяващи конвертирането им и в текстови файлове.

б) Коментарна папка, съдържаща авторски текстови и визуални файлове с преводи, коментари, анализи.

в) Справочно-указателни папки – може би най-обемните и най-трудоемките за съставителите. Тук намират място именните, предметно-тематичните и географските показалци, метрологично-съпоставителните таблици и др. под формата аудио, текстови и визуални файлове.

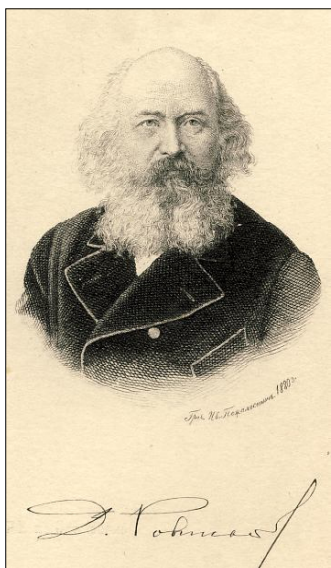
3. Особено внимание следва да се обърне върху защитата на авторските права и авторското възнаграждение, които са „нож с две остриета”, дори във века на електрониката, както и за разпространението.

В съпровод на критично-обзорната и аналитична студия за творчеството на Д. А. Ровински е разработено и придружително електронно издание⁶. Тук се ограничавам да посоча изводите си и анализа на творчеството му, особено по адрес на една непозната гравюра от България.

Независимо от съществуването на многобройни (предимно руски) публикации⁷ за живота и творчеството на големия руски законотворец и изкуствовед Дмитрий Ал. Ровинския и в руската култура, и в руския обществен живот, а и в международен аспект, те не осветяват с достатъчна пълнота и ясност изданията и трудовете му, а като следствие от това приносят му и дейността му в областта на науката за изкуството не са оценени според достойнствата им. Отсъства комплексно, многостранно изследване за живота и работата му, адекватно представящо значението на творческото му наследство в контекста на общото развитие на руското и световното изкуство. Все още няма такова изследване, което да разглежда различните аспекти от живота и дейността му, отчитайки тяхното взаимодействие, както и влиянието на цяла редица социално-културни предпоставки за това⁸. Причината е в голямата многопластовост и многообразие на трудовете му, оставящи значителни следи в най-разнообразни и често отдалечени от проблематиката на съвременните изследвания области: от държавното руско законотворчество до изучаването на руската иконопис, от колекционирането на руски народни картички до създаването на ерудирани илюстрирани каталог за офортите на Рембранд⁹.

Задълбочен юрист-реформатор, колекционер, археолог, иконограф, историк на изкуството, Ровински се проявява на всички тези поприща. Всяка от изброените страни на дейността му заслужава

задълбочено проучване и оценка. Но особено важно е извеждането на ония взаимовръзки и взаимоявления, които съществуват между колекционерските и изкуствоведски интереси на Ровински и неговите професионални интереси, като юрист и законотворец. В крайна сметка именно тези взаимоотношения определят характера на методологията на Ровински-изкуствоведа и неговия принос в руското изкуствознание. Нужно е също да се осмисли и преоцени дейността му на общия фон на историко-културното и социално-политическото развитие на руското общество през втората половина на XIX век.

Портрет на Дм. А. Ровински с автограф, гравирани от И. П. Пожалостин в 1888 г.
(на база портрет от 1873 г., изпълнен от В. В. Мате, хартия, офорт, суха игла, 13,5 x 10,5 см.).

Една от целите тук е да се осветли пътят на изданията му, посветени на изкуствознанието, на руското изкуство, на гравюрата. Не по-маловажно е и за българския читател и изследовател, за историка и изкуствоведа, да се посочат и ония „български следи“ в творчеството му, които до днес са абсолютно непознати, а имат своя особено ценен принос за историята ни.

Ограничавам се да посоча в най-съкратен вид с обяснителни бележки непознатите терминологии и имена. Изложението се придружавам с фототипни отпечатъци от кориците на някои от изданията, както и с такива от запазените портрети на Д. А. Ровински и на някои от интересните исторически личности от тази епоха⁹.

Ровински публикува своите „Русские народные картинки“ през 1881 г.¹⁰ В това издание¹¹ влиза най-голямата и най-ценната част от неговата колекция, сбирката на евтините отпечатъци на илюстрирани картички от руския бит.

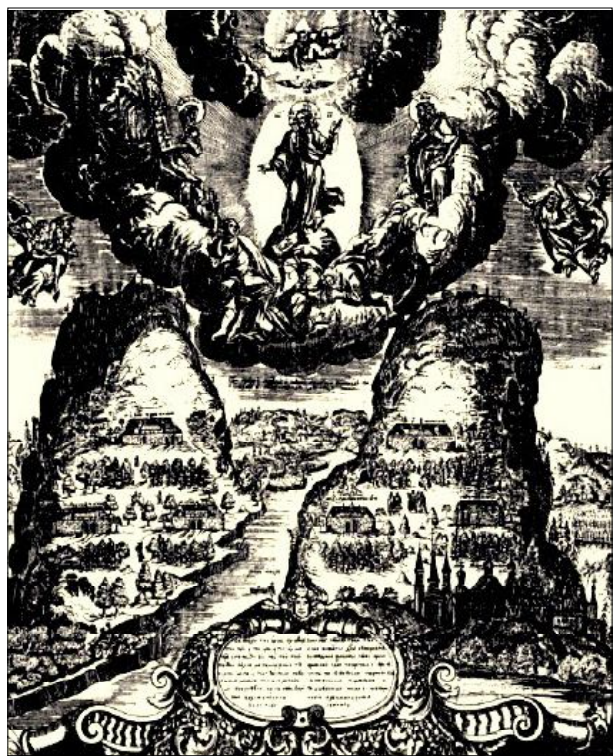
*„Русския народныя картинки“,
титулни корици на изданието
от 1895 г.*

В това издание руският народ се явява, макар и в груби художествени форми, но със цялото си творчество, с цялата си фантазия и художествен поглед. В народните картички се виждат народните помисли, възгледи, радостите и мъката му, чуват се стонове на неговата болка и мъка, насмешката и подигравката му над потисниците, наивното веселие и светлото ликуване съжителства с религиозните теми, с точно казаната на място дума, с дълбоките чувства. Книгата се състои от пет тома изследвания и коментари (еднакви полукожени подвързии, характерни за края на XIX век и формат 24x16 см.) и четири тома атласи (в четири еднакви полукожени подвързии с позлатени шамповани отпечатъци на текста на корицата). Изданието веднага предизвиква огромен интерес сред съвременниците. Широкият отзвук и големия обществен резонанс към фундаменталния труд на Д. А. Ровински „Русския народныя картинки“, издаден в ограничен тираж, при това с твърде висока цена, принуждава учения да подготви към 1895 г. подготвено и компактно издание, в което влизат материалите от пети и отчасти четвърти том на първото издание. За съжаление, това повторно издание се осъществява вече посмъртно от неговия библиограф и душеприказчик Николай Петрович Собко¹². Посмъртното издание съдържа също много илюстрации към текстовете и 16

хромолитографии на отделни листове. Не случайно един от съвремените критици на това издание заявява: „Трудът, вложен от Ровински в „Народные картинки”, е паметник на руския народ, в чиято постройка той влага и силата на своя разностранен ум, и топлината на своето, вярващо в народа сърце”.

В това издание се откривам и нещо българско. На страниците 313–314 се натъкнах на описания на Търновската митрополия в България¹³, което се вижда и във визуално изображение в последващо издание на Ровински „Подробний словарь русских граверов XVI–XIX в.”¹⁴

Съвсем мимоходом ще отбележа фактите, които успях да установя за създаването на това изображение, без да се впускам в подробно историко-иконографско описание, което е предмет на друго изследване. Считаю, че гравюрата е създадена между 1712 и 1718 г. Явно е изпълнението от известния гравьор от епохата на Петър Велики Алексей Зубов¹⁵, личащо по автографа на автора. По стил и оформление съвпада с другите му произведения от т.нар. „петербургски период”. Поводът и причината за създаването на тази „руска народна картичка” е с цел подпомагането на българските църкви и манастири от Търновско след посещението на български цър-

ковни дейци в Русия. Пряко свидетелство за поръчката на гравюрата и нейното изработване откривам и във връзката между името на поръчителя, цитиран в надписа на изображението – архимандрит Леонтий, което пряко кореспондира със сведенията за посещението през м. юни 1712 г. на игумена на Лясковския Преображенски манастир „Св. св. Петър и Павел” йеромонах Леонтий в Москва. Взаимоотношенията между българската и руската православни църкви, между различни манастири през периода на османското владичество и Българското възраждане са многостранно и задълбочено проучвани¹⁶. В продължение на проучването на историята по поръчката и евентуалното получаване на гравюрата свидетелстват и данните за посещението в Москва през 1718 г. на новия игумен на Преображенския манастир „Св. св. Петър и Павел” – архимандрит Партений¹⁷. Именно при това посещение може да се приеме, че царската „поръчка” за подпомагане на Преображенския манастир¹⁸, освен обдаряването му с напестолно евангелие с позлатен сребърен обков, е допълнена и с разпореждане за създаване на „народна картичка”, шампована картичка, която да се разпространява сред православните християни. Това документално оформяне на царската милост намира израз в изпълнението на гравюрата, в чийто надпис-посвещение се записва изрично прекия поръчител и желанието му какво да се изобрази: „В прослава на Светата Троица, Отца и Сина и Светия Дух се изобрази на медна плоча Светото Преображение, където с другите са и пречестните обитатели на Търновската Митрополия. С тищенито и иждивението на архимандрит Леонтий от тая Митрополия”. Явно тиражът и разпространението на шампата от гравюрата е в твърде ограничени бройки. До днес не са известни и/или публикувани сведения за наличието на това изображение, с изключение на посочените в трудовете на Д. А. Ровински. За съдбата на оригиналния отпечатък и гравюрната дъска първоначални сведения дава също той, посочвайки, че оригиналът се е намирал в частната колекция на приближения до императрица Екатерина II, Адам Василиевич Олсуфиев¹⁹, един от най-известните руски колекционери²⁰.

За съжаление, след френското нашествие в Русия и опожаряването на Москва през 1812 г. в

пламъците на пожарите и грабежите колекцията му от картини на стари майстори и от гравюри е унищожена²¹. С изключение на отпечатъка в трудовете на Д. Ровинский²² не са известни други копия, нито сведения за такива, съхранявани в някои колекции или музейни сбирки. Възможно е някъде да съществува такъв, например в руските музейни хранилища, на които той завещава своите колекции, но не сме установили публикувани сведения за тази гравюра на А. Зубов. Тя отсъства дори и в обобщаващото изследване за неговите произведения²³, въпреки утвърдените ѝ качества и отнасянето ѝ към епохата на Петър Велики.

От 1884 г. Д. А. Ровинский започва издаването и на „Материалы для русской иконографии“, отпечатвайки ги в отделни томове. Проектът е грандиозен по своя замисъл. Той се явява, като продължение на „Русския народные картинки“. За неговото осъществяване отиват седем дълги години. За неговата ценност и вече абсо-

лютна антикварна и библиографска рядкост²⁴ се произнася в 1912 г. Д. В. Улянински²⁵: „Благодарение на изключителната точност на възпроизводство на гравюрите и красотата на цялото издание, то представлява истинска съкровищница на гравюрното изкуство, изпълнени от руски майстори или от такива, с отношение към Русия“.

В предисловието си към първия том Д. А. Ровински отбелязва: „Материалите за всеки от набелязаните от мен раздели се насъбраха предостатъчно, но в ред от тях има все още значителни пропуски, за чието попълване до издаването на систематическия указател за иконографията времето няма да е достатъчно. Най-досадното е това, че за издаването на почти готов раздел недостигат няколко листа с отпечатъци, които трябва да търся из частни колекции, а и зад граница. През това времето лети, редките и ценните отпечатъци, подготвени за изданието и пред-

Хелиографюра върху хартия на Адам В. Олсуфиев от неизвестен автор (колекция на Рибински държавно-исторически и архитектурно-художествен музей резерват, гр. Рибинск, Ярославска област, Русия) по портрет от 1773 г. върху платно, маслени бои от Carl-Ludwig Johann Christinesk (Карл-Людвиг Йохан Христинек), от Областната картина галерия в гр. Твер, Московска област, Русия.

Портрет на Адам В. Олсуфиев.
Гравюра от Антуан Радиг, 1775 г. Източник: Морозов, А.В. Каталог моего собрания русских гравированных и литографированных портретов. М., 1913(?), Т.3. с. ССХСIII.

ставяващи поотделно жив исторически интерес, престояват в неизвестност. Някои от колекционерите и любителите на тези древноности многократно ми даваха за пример известният руски иконограф Бекетов²⁶. Те настояваха за това, да се пристъпи към изданието незабавно, под формата на отделни томове, без да се чака попълването на систематическите раздели, което може да се осъществи и впоследствие с допълнителни приложения. Назидателният пример на Бекетов ме убеди в правотата на това изискване и аз се реших да пристъпя към „предварително“ издание на събраните от мен портрети под общото наименование „Материалы для русской иконографии“, отлагайки до време изданието на систематическите раздели. По този начин добросъвестно събраният материал ще стане общо достояние и няма да излезне безследно. „Материалите“ бяха замислени като издание с по-широки размери, а в съдържанието им трябваше да влязат отпечатъци на портрети, изгледи, исторически и битови картини, картини по историята на руската гравюра, работи на гравьори-сребърници, както и отпечатъци от оригинални старинни гравюрни дъски. Огромен материал”²⁷. Рамката на такова широко обемно издание е рядко срещана, особено в изданията посветени на руската история. Тази обширна задача за възпроизвеждането на руски и чуждестранни гравюри с историческо съдържание Ровински още повече разширява, като в IV том пресъздава цели 8 големи отпечатъка от картини с маслени бои, изобразяващи сцени от историята на Лъже Дмитрий и Мария Мнишек²⁸. От 1884 до 1891 г. са отпечатани 12 големи тома, а ако се счита и излезлият преди това „Достоверные портреты русских царей” – 13 тома, в които са поместени 527 изображения.

С течение на времето Ровински увеличава многократно сведенията и числото на описваните портрети и гравюри. В резултат, след близо 14 години се появява новият му труд „Подробный словарь русских гравированных портретов”. В него са описани около 10 000 гравюри, изобразяващи над 2000 персонажи. Речникът е ярка характеристика и на самия автор, като свидетел-

ства и за разностранното му образование. Успоредно с това във всички характеристики на описваните лица от изображенията, като червена нишка преминава и горещият патриотизъм на Ровински. Наред се тези основополагащи трудове от него са издадени и отделни *монографии за гравьорите Чемесов, Уткин, Йордан, Бересенев, за художника Перов.*

Връх на изкуствоведските му изследвания е **„Рембрандт, Харменс ван Рейн. Полное собрание гравюр Рембрандта со всеми различиями в отпечатках”**. Работата му над каталога с гравюрите на Рембранд започва в началото на 80-те години на XIX век. На 14 август 1889 г. съобщава на издателя на списанието „Руский архив”, историка П. И. Бартенев: „Цялото лято работих над Рембранд; през зимата ще пристъпя към въвеждането на ред в това действително огромно издание, в което ще има повече от 1000 фототипии от офортите на този велик майстор”. През следващата 1890 г. атласът със съпроводителните текстове излиза на бял свят. Издаден е в два варианта, с 6 и с 3-томен вариант. В него са представени 395 гравюри на Рембранд, възпроизведени във всички разновидности на отпечатъците на 1000 листа. В описанието на гравюрите са приведени размерите им, година на създаване на оригинала, подписът. На заседанието на Руската академия на науката, посветено на 100-годишнината от рождението на Д. А. Ровински, графикът Г. С. Верейски високо оценява този каталог, посочвайки, че „по своята пълнота, по детайлизираност в описанията на различните състояния на гравюрите на Рембранд, каталогът превъзхожда всички многочисленни съществуващи допреди него каталози, а що се отнася до „Атласа”, той се явява единственото в света издание, незаменимо помагало за всеки, който изучава Рембранд”²⁹. Посмъртно, през 1914 г. трудът е преиздаден и допълнен с проучванията на Н. Д. Чечулин. За още по-голяма пълнота на изследването за творчеството на Рембранд е разширено и върху произведенията на учениците му, върху майсторите, работещи в неговия стил. Така се появява естественото продължение, атласът „Полное собрание гравюр учеников Рембрандта и мастеров, работавших в его манере”, отпечатан

в 1894 г. на руски и френски език и включващ в себе си 478 фототипии без ретуш.

Завършвайки проучванията си над Рембранд и неговата школа, Д. А. Ровински се обръща към друг един бележит холандски майстор, Адриан ван Остаде. Структурата на проучванията, оформлението на текстовите пояснения и бележки към гравюрите, както и самите гравюри са подготвени за печат по същия начин, както тези за Рембранд. През 1895 г. Д. А. Ровински посещава ред европейски музеи и пише на 20 април до академик К. С. Веселовски: *„Изданието ще бъде нелошо и много пълно, завършвайки във Вилдунген, се отправям за Остадт в Париж и в Лондон, след това ... в Швейцария.”*³⁰ За съжаление тези замисли не се осъществяват. Завърнал се във Вилдунген след прекараната тежка операция в Париж, след два месеца неуморния труженик Д. А. Ровински почива. „Полное собрание гравюр Адриана Ван-Остаде” излиза вече след смъртта му, през 1912 г., подготвено и редактирано по ръкописите му от Н. Д. Чечулин.

Той е изключителен пример, когато в един човек се съединява пламенната обич към изкуството, желязната енергия, огромните познания, придобити с годините упорит труд, и материалните средства, които му дават възможност не само лично да изучава чуждите колекции и сбирки, но и да не се затруднява и от разходите по популяризирането на постигнатите резултати³¹. Дори крайно консервативната болшевишка пропаганда в Русия след революцията от 1917–1918 г. е принудена да отчете значението на неговото духовно наследство. *„Дмитрий Александрович Ровинский – това е цяла епоха в историята на руското събирателство. Неговото събирателство не е прост, с нищо неоправдан снобизъм. То е дейност, истинска творческа дейност за детайлното изучаване и систематизация на интересуващите го произведения, в съставянето на трудовете му по всички отрасли на колекционерството; това е огромна културна дейност”*³².

Значението на Д. А. Ровински за руската и световната култура не се ограничава само с неговите научни, изкуствоведчески и библиограф-

ски трудове. Пример за високо гражданско съзнание става завещанието му. Всичките си колекции и библиотека ученият завещава на държавата. Колекцията от руски портрети, гравюри и народни картинки получава Румянцевският музей. Колекцията от чуждестранни портрети (около 50 000 екземпляра) получава Държавната публична библиотека „Салтиков-Щедрин”. Медните гравюрни дъски постъпват в Художественната академия. Офортите на Рембранд и книгите за него са предадени на Ермитажа в Петербург. Огромната библиотека е предадена на Юридическото училище в Петербург, но каква е бъдещата ѝ съдба остава неизвестно. С личния му капитал, възлизащ на около 40 000 рубли е учредена премия за създаването на най-добро произведение по художествена археология и за най-добра картина, изработена с резец. 26 000 рубли са отделени във фонд за поддръжка и създаване на начални народни училища, а поселището Сетуни е завещано като поземлен имот на Московския университет. Разпиляно от руската революция, от това неоченимо и в материално отношение наследство в момента функционира Музей на графиката в Москва, носещ името на наследодателя си. Така щедро обдарява Родината си този забележителен човек, поставил със своите трудове, според точните думи на А. Ф. Кони, неръкотворен паметник на своя народ.

Днес трудовете на Д. А. Ровински са истинска библиографска рядкост. Отделни екземпляри са притежание само на някои от най-големите световни библиотеки. Актуалността им не е изчерпана, дори напротив, с всеки изминал ден се увеличава стойността им, значението им за изкуствоведи, историци, филолози, етнографи. Увеличава се и диапазонът на използването им. В този аспект става и все по-актуален въпросът за факсимилно и репринтерното им преиздаване, както и от съхраняването на огромната, съдържаща се в тях информация на подходящи съвременни технически средства. В това отношение много от световните и университетските библиотеки вече години наред дават своя принос и положителен опит.

1. БИБЛИОГРАФИЯ НА ДОСТЪПНИТЕ ТРУДОВЕ НА Д. А. РОВИНСКИ (Издадени приживе, посмъртно до нач. XX век и някои нови репринтерни издания)

Ровинский, Д. Иконописания русских школ иконописания до конца XVII века. – В: Сб. Записок Императорского археологического общества. т. VIII, СПТб., Типогр. II-го отделения Собственной Е. И. В. Канцелярии. 1856. 196 с. (от The New York Public library)

Ровинский, Д. А. О русском гравировании на металле и на дереве с 1854 г. СПТб., 1857. ?

Ровинский, Д. А. Сведения о положений дел судебного ведомства в губерниях Московской, Тверской, Ярославской, Владимирской, Рязанской, Тульской и Калужской : Ч. 1. – Спб. : тип 2-го Отд-ния Собснв. Е. и. в канцелярии, 1863. На обл. Загл.: Сведения и соображения о положений и составе будущих судебных мест.

Ровинский, Д. А. Русские граверы и их произведения с 1564 года до основания Академии художеств. М., 1870.

Ровинский, Д. Обзорение иконописания в России до конца XVII века. Описание фойверков и иллюминации. Д. А. Ровинский. [М.], Изд. А. С. Суворин. 1903. 330 с. (от Harvard College library)

Ровинский, Д. Словарь русских гравированных портретов. – В: Приложение № 2 к XXI тому Записок Императорской Академии наук. СПТб., 1872. (октябрь 1872, неперменный секретарь Академик К. Веселовский). 236 с. (от Berkeley library)

Ровинский, Д. А. Русский гравер Чемесов [Текст] : гелиографические копии с его произведений, сделанные по способу Г. Скамони. Издание Д. А. Ровинского. Санкт-Петербург. Экспедиция заготовления гос. бумаг, 1878. – 19, 10 с., [18] л. грав.

Ровинский, Д. А. Русския народныя картинки. Собрал и описал Д. А. Ровинский. Книга I. Сказки и забавные листы. – В: Сборник отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук. Т. XXIII. Типография Импер. Академии Наук. СПТб., 1881. (февраль 1881, неперменный секретарь Академик К. Веселовский). 510 с.

Ровинский, Д. А. Русския народныя картинки. Собрал и описал Д. А. Ровинский. Книга II. Листы исторические календари и буквари. В: Сборник отделения русского языка и словесности Императорской академии наук. Т. XXIV. Типография Импер. Академии наук. СПТб., 1881. (февраль 1881, неперменный секретарь Академик К. Веселовский). 531 с.

Ровинский, Д. А. Русския народныя картинки. Собрал и описал Д. А. Ровинский. Книга III. Притчы и листы духовные. // В: Сборник отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук. Т. XXV. Типография Импер. Академии наук. СПТб., 1881. (февраль 1881, неперменный секретарь Академик К. Веселовский). (март 1881, неперменный секретарь Академик К. Веселовский). 751 с.

Ровинский, Д. А. Русския народныя картинки. Собрал и описал Д. А. Ровинский. Книга IV. Примечания и дополнения. – В: Сборник отделения русского языка и словесности Императорской академии наук. Т. XXVI. Типография Импер. Академии наук. СПТб., 1881 (март 1881, неперменный секретарь Академик К. Веселовский). 567 с.

Ровинский, Д. А. Русския народныя картинки. Собрал и описал Д. А. Ровинский. Книга V. Заключение и алфавитный указатель имен и предметов. – В: Сборник отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук. Т. XXVII. Типография Импер. Академии наук. СПТб., 1881 (июнь 1881, неперменный секретарь академик К. Веселовский). 567 с.

Ровинский Д. А. Русские народные картинки. Собрал и описал Д. А. Ровинский. Посмертный труд печатан под наблюдением Н. П. Собко. Т. 1-2. Спб., изд. Р. Голике, 1900. Т. I. [4], 286 с., ил., 8 л. ил.; Т.2. [4], 289–520 с., ил., 8 л. ил.

Ровинский, Д. А. Достоверные портреты московских государей Ивана III, Василия Ивановича и Ивана IV Грозного и посольства их времени. Собрал и привел в порядок Д. Ровинский. – Санкт-Петербург : печатано в Экспедиции заготовления гос. бумаг, 1882. – [4], 20 с., 25 л. ил.; 55.

Ровинский, Д. А. Русския народныя картинки. Собрал и описал Д. А. Ровинский. Посмертный труд напечатан под наблюдением Н. Собко. Т. I – Т. II. Изд. Р. Голике, СПТб., 1900 (от Harvard College library). 519 с.; 35 с. приложения.

Ровинский, Д. А. Виды Соловецкого монастыря, отпечатанные древних досок, хранящихся в тамошней ризницы. СПб., Экспедиция заготовления гос. Бумаг, 1884. – 10 с., 22 л. : ил.

Ровинский, Д. А. Николай Иванович Уткин, его жизнь и произведения. Типография Импер. академии наук. СПТб., 1884. 198 с. – [2], 196 с., 1 л. фронт. (портр.).

Ровинский, Д. А. Материалы для Русской Иконографии. Портреты, виды, историческая картины, костюмы и карикатуры. (12 томов по 40 картинок в каждом). СПТб., 1884 – 1886.

Ровинский, Д. А. Подробный словарь русских гравированных портретов. Том I. А – О. составил Д. А. Ровинский. 1889. – 1202 с.

Ровинский, Д. А. Подробный словарь русских гравированных портретов. Т. II. Е-О. Санкт-Петербург. Тип. Имп. акад. наук, 1887.

Ровинский, Д. А. Подробный словарь русских гравированных портретов Т. I. А-Д. Издание с 700 фототипными портретами. Тип. Имп. Акад. наук, СПТб., 1886. 392 с. (Второе прижизненное издание).

Ровинский, Д. А. Одинадцать гравюр И. А. Барсенева. СПТб., 1886.

Ровинский, Д. А. Подробный словарь русских гравированных портретов. Т. III. П-Ф. – Санкт-Петербург : Тип. Имп. акад. наук, 1888.

Ровинский, Д. А. Подробный словарь русских гравированных портретов. Т. IV. Приложения, заключение и алфавитные указатели. Издание с 700 фототипными портретами. Типография Импер. Академии наук. (июнь 1889, непреходящий секретарь Академик К. Веселовский). СПТб., 1889. (от Harvard College library). 880 с.

Ровинский, Д. А. Полное собрание гравюр Рембрандта со всеми разнищами в отпечатках [Текст] : 1000 фототипий без ретуши / собрал и привел в порядок Д. Ровинский. – Санкт Петербург : Тип. Императорской акад. наук, 1890. LXXXVIII, 188 стб., 1 л. факс.

Ровинский, Д. А. Полное собрание гравюр Рембрандта со всеми разнищами в отпечатках. 1000 фототипий без ретуши. Собрал и привел в порядок Д. Ровинский. СПТб., тип. Имп. Акад. наук, 1890. [2]с., LXVI стб., [3] с., LXXXVIII стб., 188 стб., 1 л. факсим. + 3 тома Атласа. На русском и французском языках.

Ровинский, Д. А. Рембрандт, Харменс ван Рейн. Полное собрание гравюр Рембрандта со всеми разнищам в отпечатках. 1000 фототипий без ретуши : Атлас : Т. 1-3. Собрал и привел в порядок Д. Ровинский. Спб. : тип. Акад. наук, 1890.

Ровинский, Д. А. Полное собрание гравюр учеников Рембрандта и мастеров, работавших в его манере [Изоматериал] = Oeuvre gravé des élèves de Rembrandt et des maîtres qui ont gravé dans son goût : 478 фототипий без ретуши : атлас. Собрал и привел в порядок Д. Ровинский. Санкт-Петербург. Тип. Императорской акад. наук, 1894. – 41 см

Ровинский, Д. А. Полное собрание гравюр Адриана Ван-Остаде [Текст] : 221 фототипия без ретуши. Собрал Д. А. Ровинский ; привел в порядок и снабдил предисл. Н. Д. Чечулин. Санкт-Петербург. издание С. Н. Котова, 1912. – 20 с., л. 21–122 : ил.

Ровинский, Д. А. Дополнение к труду Д. А. Ровинского: Полное собрание гравюр Рембрандта со всеми разнищами в отпечатках [Текст] : 94 фототипии без ретуши, собранные и напечатанные Д. А. Ровинским. привел в порядок и описал Н. Д. Чечулин. – Санкт-Петербург. издание книгопродавца С. Н. Котова, 1914. – 15, [1] с., л. 17–81 : ил., портр.; 42 см.

Ровинский, Д. А. Русские народные картинки. В 2 т. Собрал и описал Д. Ровинский. СПб. Тропа Троянова, 2002. 341 с., [8] л. цв. ил. : ил.; 30 см.

Ровинский, Д. А. Подробный словарь русских гравюров XVI–XIX вв. : [в 2 т.] : с 720 фототип. и 210 цинкогр. в тексте. сост. Д. А. Ровинский. [Репр. изд.]. – Москва : Центрполиграф, 2004.

Ровинский, Д. А. Подробный словарь русских гравюров XVI–XIX вв. : [в 2 т.] : с 720 фототип. и 210 цинкогр. в тексте. сост. Д. А. Ровинский. – [Репр. изд.]. – Москва : Центрполиграф, 2004.

Т. 1: А-И. – 2004. – [6]с., 448 стб. : ил. Т. 2: К-и. – 2004. – [2], 449–[1248] стб. : ил.

2. БИБЛИОГРАФИЯ НА МАТЕРИАЛИТЕ ЗА ЮРИДИЧЕСКАТА И ИЗКУСТВОВЕДЧЕСКА ДЕЙНОСТ НА Д. А. РОВИНСКИ

Адарюков, В. Я. Дмитрий Александрович Ровинский : Материалы для его биогр. Петроград , тип. „Сириус“, 1916. – 18 с. : ил.; 26.

Адарюков, В. Я. Добавления и исправления к „Подробному словарю русских гравированных портретов Д.А. Ровинского. Спб. 1889 г.“ / В.Я. Адарюков. – [Санкт-Петербург] : журн. „Старые годы“, 1911. – 89 с., [13] л. ил. и портр. : ил.; 27.

Адарюков, В. Дмитрий Александрович Ровинский. (Материалы для его биографии). – СГ, 1916, апрель – июнь, с. 93–110 (на с. 99–108 напечатан „Список трудов Д. А. Ровинского“, а на с. 108–110 „Статьи и заметки о Д. А. Ровинском“).

Адарюков, В. Я. Архив Дмитрия Александровича Ровинского. // В: Среди коллекционеров, 1921, № 6–7, с. 11–20.

Адарюков, В. Я. Д. А. Ровинский (Материалы для его биографии). // В: Старые годы. 1916. № 4.

Баршевский, В. И. Соображение об устройстве гражданского суда. Возражение против статьи Д. Ровинского. СПТб., 1862.

Берков, П. Н. Материалы для библиографии литературы о русских народных (лубочных) картинках. (К 75-летию выхода в свет „Рус. нар. картинок“ Д. А. Ровинского) М. ; Л., 1957. с. 355–362; 26 см.

Бычков, А. Ф. Д.А. Ровинский и Императорская Публичная библиотека. Ст. акад. А.Ф. Бычкова. Санкт-Петербург. тип. Имп. Акад. наук, 1896. – [2], 7 с.; 24.

Веселовский, К. С. Речь академика К. С. Веселовского, читанная в заседании Общего собрания Императорской Академии наук 19 августа 1895 года в память Дмитрия Александровича Ровинского. СПТб., тип. Имп. Акад. наук, 1895. 3 с.

Веселовский, К. С. Ровинский и Рембрандт. Речь академика К. С. Веселовского. Спб., тип. Имп. Акад. наук, 1896. 8 с.

Веселовский, Н. И. История имп. Русского археологического общества за первое пятидесятилетие его существования. 1846–1896, с. 176–180 и 267 (именно у Н. И. Веселовского сообщается, что автором сочинения на лобковскую премию был также Д. А. Ровинский, см. примеч. 1 на с. 178);

Враская, О. Д. А. Ровинский, его современники и последователи. – В: Народная гравюра и фольклор в России XVII–XIX вв. (К 150-летию со дня рождения Д. А. Ровинского). Материалы научной конференции (1975). М., 1976, с. 5–33.

Данилова, Л. И. Дмитрий Ровинский – создатель уникальной коллекции. – В: Арбатский архив. М. Тверская, 13, 2009. Вып. 2. – с. 407–416.; О коллекционере и исследователе русской лубочной картинке Д. А. Ровинском. – В: Века и дни Москвы моей. М., 2009.

Джаншиев, Г. А. Из эпохи великих реформ [Текст]: (Освобождение крестьян. Отмена телес. наказ. Университ. автономия. Земство. Цензур. реформа. Новый суд. Военская реформа и пр.) : историческая справки : с портр. А. М. Унковского и С. И. Зарудного и библиотечною карточкою / [соч.] 5-е доп. изд. – Москва. Т-во тип. А. И. Мамонтова и К°, 1894. – XLIV, 716 с., [2] л. портр.; 21 см.

Дом графики. Музей Д. А. Ровинского. Москва : [б. и.], 2007. – 54, [1] с. : ил., цв. ил., портр.; 33 см.

Забелин, И. Материалы для истории русской иконописи. – В: Временник имп. Московского Общества истории и древностей российских, VII. М., 1850, с. 1–128.

Забелин, И. Е. Воспоминание о Д. А. Ровинском. Ст. пл.-корреспондента Академии И. Е. Забелина. Санкт-Петербург : тип. Имп. Акад. наук, 1896. – [2], 14 с.; 24.

Заболотских, Б. Книжные раритеты. Собиратели и хранители. Москва. Издат. центр „Классика”. 1998, с. 254.

Кони, А. Ф. Собрание сочинений в восьми томах. Под общ. ред. В. Г. Базанова и др. М., Изд. „Юридическая литература”, 1966–1969. Том 5. Очерки биографического характера. Статьи и воспоминания о русских литераторах. М., 1968. 541 с. (Дмитрий Александрович Ровинский. Комент. В. Н. Гиневым и Л. Н. Чертковым (литературоведческая часть)).

Кони, А. Ф. Ровинский (Дмитрий Александрович. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона, СПб., 1889, т. XXVIa, с. 870–873.

Кони, А. Ф. Дмитрий Александрович Ровинский : Очерк / [А. Ф. Кони]. – [Санкт-Петербург, 1896]. – 129–175 с., 607–660; 24.

Кони, А. Ф. О Д. А. Ровинском. Страничка из воспоминаний А. Ф. Кони. – Среди коллекционеров, 1921, № 5, с. 27–28.

Кони, А. Ф. Дмитрий Александрович Ровинский. – Вестник Европы, 1896, январь, с. 129–175 и февраль, с. 607–660.

Острой, О. С. Дмитрий Александрович Ровинский. – В: Сов. библиография, 1988, № 1, с. 56–64.

Мишина, Е. А. Московская школа гравюры XVII–начала XVIII века. Истоки сложения стиля русской народной картинке. диссертация ... доктора искусствоведения : 17.00.04 Санкт-Петербург, 2004 404 с. : 71 05–17/2.

Музей антропологии и этнографии (Петербург). Публичное собрание Императорской Академии наук в память ее почетного члена Дмитрия Александровича Ровинского 10-го декабря 1895 года. Санкт-Петербург, 1896. – [2], 112 с.; 24.

Народная гравюра и фольклор в России XVII–XIX вв. : К 150-летию со дня рождения Д. А. Ровинского. Материалы науч. Конф. 1975. Под общ. Ред. д-ра искусствоведения И. Е. Даниловой. М. : Сов. Художник, 1976. – 369 с. : нот., ил.

Обольянинов, Н. А. Русские граверы и литографы. Доб. к „Словарю русских граверов” Ровинского и „Описанию нескольких гравюр и литографий” Тевяшова / Сост. Обольянинов. – Москва : т-во тип. А. И. Мамонтова, 1913. – [4], 74 с. : ил.; 33.

Образы Божьего мира [Изоматериал] : [выставка] : гравюры, книги, декоративно-прикладное искусство [плакат] Дом графики им. Д. А. Ровинского. [Москва] : Б. и., [2009]. – 1 л. : офсет; 42 x 29,5 см.

Орлов, И. Д. Заметки о некоторых гравированных портретах : Доп. к Подробному словарю [русских гравированных портретов] Ровинского. Сост. по своему собранию И. Орлов. Санкт-Петербург : т-во Р. Голике и А. Вильборг, [1912]. – [4], 92, [8] с., 42 л. ил. : ил.; 30.

Острой, О. С. Дмитрий Александрович Ровинский. – В: Советская библиография. М., 1988, № 1 январь-февраль (№ 227), с. 56–64.

Павловский, А. А. Памяти Д. А. Ровинского. – В: ЗООИД, XIX, 1896, с. 37–45.

Публичное собрание имп. Академии наук в память ее почетного члена Дмитрия Александровича Ровинского. 10-го декабря 1895 года. СПб., 1896. **Забелин И. Е.** Воспоминание о Д. А. Ровинском, с. 3–16; **Стасов В. В.** Воспоминания товарища о Д. А. Ровинском, с. 17–38; **Кони А. Ф.** Общественная и государственная деятельность Д. А. Ровинского, с. 39–93. **Бычков А. Ф.** Д. А. Ровинский и императорская Публичная библиотека, с. 98–104.

Ровинский, Д. А. Некролог. – В: ЖМНП, 1895, июль, отд. IV, с. 20–22.

Рогоза, В. Грандмастер. Очерки. Дмитрий Александрович Ровинский, М., Право, 2009. гл. I, с. 182;

Сведения о положении дел судебного ведомства в губерниях Московской, Тверской, Ярославской, Владимирской, Рязанской, Тульской и Калужской : Ч. 1.

Санкт-Петербург. тип. 2 Отд-ния Собств. е. и. в. канцелярии, 1863. – 30;

Соболевский, Алексей Иванович. Подробный словарь русских гравиров XVI–XIX веков. Составил Д. А. Ровинский. Посмертное издание. Со многими цинкографиями въ текстъ. – СПб. 1895. Рец. Отт. Из: Журн. М-ва нар. Просв., 1896, № 6, с. 384–387;

Собко, Н. П. – В. Г. Перов, его жизнь и произведения. СПб., 1883;

Собко, Н. П. Словарь русских художников, ваятелей, живописцев, зодчих, рисовальщиков, гравиров, литографов, медальеров, мозаичистов, иконописцев, литейщиков, чеканщиков, сканщиков и проч. с древнейших времен до наших дней (XI–XIX вв.). Вып. 1–3 СПб., 1893–99. Том 1, СПТб., 1893. 204 с.; Том 2, СПТб., 1895. 272 с.; Том 3, СПТб., 1899. 276 с. [изданы са само т. 1, вип. 1, „А“ (1893), т. 2, вип. 1, „Н“ (1895), т. 3, вип. 1, „Г“ (1899)].

Стасов, В. В. Разбор сочинения Д. Ровинского : Обзорение русскаго гравирования на металл и на дерев до 1725 года. Состав. В. Стасовымъ. Перепеч. Из Отчета о второмъ присужденіи награды гр. Уварова. 1858. – с. 1–72.

Стасов, В. В. Разбор сочинения Д. Равинского: Обзорение русскаго гравирования на металле и на дереве до 1725 года, составленный В. Стасовым. – В: Отчет о втором присуждении наград Графа Уварова. 25 Сентября 1858 года. СПТб., 1858.

Стасов, В. В. Воспоминания товарища о Д. А. Ровинском Ст. В. В. Стасова. – Санкт-Петербург : тип. Имп. Акад. наук, 1896. – [2], 22 с.; 25.

Стасов, В. В. Письма к деятелям русской культуры, 2. М., 1967, с. 287–289 (текст воспоминаний о Д. А. Ровинском Б. Н. Чичерина: приложение к письму В. В. Стасова Б. Н. Чичерину от 5 октября 1895 года).

Старикова, Любовь Михайловна. Дмитрий Александрович Ровинский. Об историке, юристе, коллекционере Д. А. Ровинском (1824–1895) – В: Московский журнал, № 8 (224) м. август 2009, Рубрика: Соотечественники, с.

Тевяшов, Евгений Николаевич. Указатель имен и предметов, упомянутых в Подробном словаре русских гравиров Д. А. Ровинского. Состав. Е. Н. Тевяшов. (Должено в заседаний Историко-филол. Отделения 13 янв. 1899 г.). СПб. тип. Акад. Наук, 1899. – 208 с.

Толстой, Иван Иванович. Д. А. Ровинский – любитель и знаток гравировального искусства : Речь гр. И. И. Толстого. Санкт-Петербург. тип. Имп. Акад. наук, 1896. – [2], 4 с.; 24.

Хромов, О. Р. Д. А. Ровинский и Ф. И. Буслаев – исследователи рус. Лубка. – В: Букинистичная торговля и история книги. М., 1994. Вып. 3.

Хромов[* File contains invalid data | In-line.JPG *], О. Р. Ровинский Дмитрий Александрович. **Сотрудники РНБ – деятели науки и культуры. Биографический словарь, т. 1-4.** Российская национальная библиотека, М., 2011.

Хромов, О. Р. Дмитрий Александрович Ровинский и его „Русские народные картинки“. Москва, Терра, 2003. – 31 с.; 24 см. – (Книжный клуб „Monplaisir“).

Шишкова, Елена Григорьевна. Д. А. Ровинский и его коллекция офортов Рембрандта в контексте коллекционирования и реставрации произведений графики XVIII–XX в. в. автореферат дис. ... кандидата искусствования : 17.00.04 / Шишкова Елена Григорьевна; [Место защиты: С.-Петерб. гос. художеств.-пром. акад. им. А. Л. Штигица]. Санкт-Петербург, 2007. – 24 с.

Эпоха великих реформ. (Освобождение крестьян. Отмена телесн. наказ. Университ. автономия. Земство. Цензур. реформа. Гласный суд. Воинская реформа. Город. самоуправление. Из обществ. хрон. Деятели преобр. эпохи) : Ист. справки : С портр. Т. Н. Грановского, Д. А. Ровинского и Н. А. Белоголового. 6-е изд., доп. – Москва. тип. „Рассвет“, 1896. – LXIV, 797 с., 3 л. портр.; 23.

3. БЕЛЕЖКИ

¹ **Ровинский, Дмитрий Александрович** (*на рус. Димитрий Александрович Ровинский*) (16/28 август 1824 г., Москва – 11/23 юни 1895 г. Бад-Вилдунген, в Пруссия, Германия) – Руски юрист, историк на изкуствата, антор на справочници и изследвания за руските портрети и гравюри от периода XVIII–XIX в. Активен деец на руската реформа в съдебната система и противник на телесните наказания. Член-кореспондент от 04.12.1881, почетен член от 03.12.1893 г. на Руската Академия на науките, Отделение русскогo языка и словесности. Почетен член Художествената Академия. // В: **Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона**, СПТб., 1889, т. XXVI-а, с. 870–873; **Профил на Д. А. Ровински** на официалния сайт на Руската Академия на Науките по http://www.ras.ru/win/db/show_per.asp?P=.id-51962.ln-ru.dl-pr-inf.uk-0.

² В приложение се опитваме да предадем **частично съставената библиография** на произведенията на Д. А. Ровински, издадени на руски език.

³ Не посочвам **библиография** на проучваните издания и заглавия, защото списъкът надвишава 4000 библиографски единици. Тук искам да уточня, че благодарение на възможностите на интернет и съвременните електронни комуникации, почти не съществува европейско или американско издание, с което да не съм се запознал, прегледал (анотирал и копирал)

и подложил на анализ публикуваните визуални материали. Трудът бе донякъде облекчен от факта, че част, ако не и в повечето, от тези материали се явяват препечатки от съвременните руски периодични издания, което не намалява значението им, а показва доверието и контактите между руските издателства и стотиците други от целия свят.

⁴ **Йорданов, Ст., К. Кънчев.** Забравени свидетелства. Освободителната война в снимките на щабс-капитан М. П. Ревенски. Русе: Авангард-принт, 2008.

⁵ **Кънчев, К.** 134 години от руско-турската война 1877–1878 г., Русенският край и Североизточна България в творчеството на руски и западноевропейски художници. Фотоизложба. Регионална Библиотека „Любен Каравелов“ – Русе, 20 февруари 2012 г.; **Кънчев, К.** 135 години от руско-турската война 1877–1878 г. и Русенския край. Сборна тематична изложба. Регионална Библиотека „Любен Каравелов“ – Русе, 1 март 2013 г.

⁶ Демонстрираните в посочените изложби упоминати в бел. 5 електронни издания на няколко заглавия са в процес на доработка и са осъществени по т. нар. принцип на „самиздат“.

⁷ Тук нямам за цел да правя пълен обзор на публикациите, посветени на творчеството на Д. А. Ровински. В приложение № 2 съм се опитал да обобща основните публикации, които касаят проблематиката.

⁸ Изключение, макар и тематично частично, са изследванията на: **Острой, О. С.** Дмитрий Александрович Ровинский. // Советская библиография. М., 1988, №1 январь-февраль (№227), с. 56–64.

Павлова, Г. В. Дмитрий Александрович Ровинский – правoved и искусствовед. Его роль в становлении и развитии русского искусствознания. Автореферат. Държавен Руски музей. СПб., 2012; **Шишкова, Елена Григорьевна.** Д. А. Ровинский и его коллекция офортов Рембрандта в контексте коллекционирования и реставрации произведений графики XVIII–XX в. в. автореферат дис. ... кандидата искусствovedения [Место защиты: С.-Петербург. гос. художеств.-пром. акад. им. А. Л. Штиглица]. Санкт-Петербург, 2007. – 24 с.; **Мишина, Елена Александровна.** Московская школа гравюры XVII – начала XVIII века. Истоки сложения стиля русской народной картинки. диссертация ... доктора искусствovedения : 17.00.04 Санкт-Петербург, 2004 404 с. : 71 05–17/2; **Данилова, Л. И.** Дмитрий Ровинский – создатель уникальной коллекции. // Арбатский архив. М. Тверская, 13, 2009. Вып. 2. – с. 407–416.; О коллекционере и исследователе русской

лубочной картинки Д. А. Ровинском. // Века и дни Москвы моей. М., 2009.

⁹ Тук се ограничавам да предам в края на изложението частична **библиография**, главно на изкуствоведските трудове на Д. А. Ровински, свалени от различни сайтове на общодостъпни източници или цитирани в различни проучвания. Орфографията на текстовете е запазена според оригиналните издания.

¹⁰ **Ровинский, Д. А.** Русския народныя картинки. Кн. II. Листы исторические, календари и буквари. // Сборник отделения русского языка и словесности Императорской академии наук. Т. XXIV, СПб., Тип. Имп. Академии наук, 1881.

¹¹ За изданието библиография в: **Антикварная книжная торговля Соловьева, Н. В.** Каталог № 105, СПб., 1910, „Редкие книги“, Livres Rares, № 347 ... 500 р.; **Венгеровы, А. А. и С. А.** „Библиохроника“, т. I, Москва, 2004, № 86; **Н.Б.** „Русские книжные редкости“. Опыт библиографического описания. Часть I. Москва, 1902, № 490; **Бурцев, А. Е.** Обстоятельное библиографическое описание редких и замечательных книг. Том VI, СПб., 1901, № 1819.

¹² **Собко, Николай Петрович (9/21 юни 1851, Царское село – 16/29 август 1906, Санкт Петербург)** – руски изкуствовед и библиограф. 1871–1884 г. служител в Императорската публична библиотека в Санкт Петербург. Освен многото библиографски статии издава и ред изкуствоведчески книги, илюстрирани каталози на художествени изложби, посмъртни издания на трудовете на Д. А. Ровинский и др. От 1892 г. е редактор на сп. „Искусство и Художественная Промышленность“, издание на Императорското общество за поощрение на художниците, чийто секретар е дълги години.)

¹³ **Ровинский, Д. А.** Русския народныя картинки. Кн. II. Листы исторические, календари и буквари. Заключение и алфавитный указатель имен и предметов. // В: Сборник отделения русского языка и словесности Императорской академии наук. Т. XXIV, СПб., Тип. Имп. Академии наук, 1881, с. 313–314.

¹⁴ **Ровинский, Д. А.** Подробный словарь русских гравюров XVI – XIX в. Посм. изд. ред. Н. Собко, СПб., 1895, с. 39.

¹⁵ За него подробно В: **Лебедевский, М. С.** Гравер Петровской эпохи Алексей Зубов. М., Изд. Искусство, 1973.

¹⁶ Ограничавам се да посоча само най-значимите. **Йорданов, Ив.** Новооткрити манастири край В. Търново. // Завети, 1, 1934, № 11–12; **Гандев, Хр.** Българската народност през 15 век. Демографско и етнографско изследване. С., 1972; **Гандев, Хр.** Фак-

тори на Българското възраждане (1600–1830). // В: Проблеми на Българското възраждане. С., 1976; **Нешев, Г.** Български довъзрожденски културно-народностни средища. С., 1977; **Снегаров, Ив.** Исторически вести за Търновската митрополия. // ГСУ БФ. XX, 5, 1942/1943, с. 5, 32 и 35.; **Снегаров, Ив.** Културни и политически връзки между България и Русия през XVI–XVIII в. С., 1953.; **Каранешев, И.** История на общежителния манастир „Св. Преображение Господне“ при гр. В. Търново. В. Търново, 1927; **Савов, М.** Манастиря „Св. Преображение Господне“ край В. Търново. В. Търново, 1941; **Загорски, Ив.** Манастирите във Великотърновска епархия. Историко-стопански бележки. С., 1947; **Архимандрит Нестор.** Нови данни за историята на Преображенския манастир по руски източници. // Църковен вестник, № 14, 11 май 1977.

¹⁷ **Христов, Х. И.** Културни и политически връзки между манастирите от Великотърновския край и Русия през XVI–XIX в. // Руско-български връзки през вековете. БАН, Единен център по история. С., 1986, с. 138.

¹⁸ **Архимандрит Нестор.** Цит. съч., с. 6.

¹⁹ **Ровинский, Д. А.** Русския народния картинки. Кн. II..., с. 314.

²⁰ **Олсуфиев, Адам Василиевич** (16/27 януари 1721, Петербург – 27 юни/8 юли 1784, Петербург) – граф, действителен таен съветник, изтъкнат деятел на руското просвещение, любител на литературата, покровител на операта и театъра, колекционер, кабинет-министър и стас-секретар на императрица Екатерина II. За него в: **Олсуфьев, Дмитрий Адамович.** Кратка биография статс-секретаря Екатерины II А. В. Олсуфьева. Извлечение из письма к А. Спаде. – В: Русский архив, СПТб., 1870. № 7;

²¹ **Искюль, С. Н.** Французы в Москве в 1812 году. с. 64; **Шаховской, А. А.** Первые дни в сожженной Москве. Сентябрь и октябрь 1812 г. По запискам кн. А.А. Шаховского. Пожар Москвы. По воспоминаниям и запискам современников: Ч. 2. М., Образование, 1911, с. 95, 99; **Французы в Москве.** Русские мемуары. Избранные страницы. 1800 – 1825 гг. М., изд. Правда, 1989. с. 164 – 168.

и от сайта: <http://annuaire-fr.narod.ru/statji/FE2012/Iskule.pdf>

²² Сведенията, че Д. А. Ровински е откупил от наследниците и е притежавал част от колекцията на А. В. Олсуфиев, основно отпечатъци на руски гравюри и на „народни картички“, се потвърждават от няколко източника, за което твърди и изследването на **Рас-**

сказова, Л. В. Усадебные собрания Пензенской Губернии: закономерности и особенности. Материалы XII Боголюбовских чтений. Саратов, 30 юни 2010.

²³ **Лебединский, М. С.** Гравер Петровской эпохи Алексей Зубов. М., Изд. Искусство, 1973, с. 45–49.

²⁴ Днес тези томове са забранени за износ извън пределите на Русия и се таксуват като движими паметници на културата.

²⁵ **Улянинский, Дмитрий Василиевич (11/23 юни 1861, Тула – 15 февруари 1918, Москва)** Изтъкнат руски библиофил и библиограф. Роден в семейството на небогато дворянско семейство на лекар. От 1886 г. до смъртта си е член на Руското библиографско общество при Московския университет, като по-късно е и негов председател. В края на живота си издава уникален каталог, включващ над 4400 заглавия, придружени с кратки анотации за съответното издание „Библиотека Д. В. Улянинского. Библиографическое описание“ в 3-х томах М., 1912–1915. През 1918 г. след революцията е лишен от от държавната си служба и квартира, от което е в невъзможност да продължи събирателската си дейност и слага сам край на живота си. **Улянинский, Д. В.** Среди книг и их друзей. М., Типография „А. Н. Иванов и К°“, 1903. 145 с.

²⁶ **Бекетов, Платон Петрович (11 ноември 1761 г., Симбирск-6 януари 1836 г., Москва)** – Колекционер, иконограф и издател, почетен член на Московския университет. През 1798 се установява в Москва, а в 1807 г. открива собствена типография. През 1811 г. Бекетов е избран за Председател на основаното през същата година Московско общество за история и древности российский“ и е такъв до 1823 г. // Исторический вестник, СПТб., 1884 г., кн. 6, с. 499.

²⁷ **Центральный** Государственный архив литературы и искусства (ЦГАЛИ). Ф. 46. Оп. 1. Ед. хр. 581. л. 354–355.

²⁸ **Ровинский, Д. А.** Словарь русских гравированных портретов. Т. IV, с. 93–97, 226, 254, 427, 451, 452, 470, 480, 567, 569 // В: Приложение № 2 к XXI тому Записок Императорской академии наук. СПТб., 1872.

²⁹ **Государственный** Русский Музей (ГРМ). Ф. 144. Ед. хр. 40. л. 26–7.

³⁰ **Отдел рукописей** Государственной Публичной Библиотеки (ОР ГПБ). Ф. 124. Ед. хр. 3675. л. 3 об.

³¹ **Адарюков, В. Я.** Архив Дмитрия Александровича Ровинского. // В: Среди коллекционеров, 1921, № 6–7, с. 11–20.

³² **Красная** газета. 1924. 24 окт. Вечерный выпуск.

